Mem net!

2
Mem net! Dy wie der alhiel op tsjin, mei dizze prakke yn ’t lân —
sa’t hja dat sa moai sizze koe.
En Beppe?
Der hie Anke gjin geheimen foar.
Al wie se wol deabenaud dat Anke Joaden yn ’e hûs nimme soe.
“Dy ellendelingen,” sei se dan tsjin Beppe.
“Dea knipe wol ik se!”
Fimke sei:
“Yn Amsterdam gooiden se de moffen de lytse bern ta de glezen út,
yn grutte frachtweinen.
As ik der wie, naam ik dat berneguod mei —
ûnder de moffen har eagen.
Mei myn eagen soe ik se deadzje, sa is dat.
Freeslik dat dy Amsterdammers neat weagje doarden.”
Beppe wie it, sa as altyd, wol mei har iens.
Lykwols soe se dochs wol bliid wêze kinne
as se wer ris in namme-genoatsje krige.
(Dat wie Jooh syn mem.)
Nei har dea wie ’t Beppe wurden.

3
Lokkich koe Anke helpe.
Nei’t de twadde pop berne wie, yn ’42,
kaam de Joadenhulp goed op gong
en krige Anke ek har diel te ferstouwen.
Earst in bytsje skrulend,
mar al gau flot wei — helpe.
De raarste “klusjes” draaide Anke de hân net mear foar om.
In bytsje frijmoedigens
en soms — efkes brutaal —
en de grûn ûnder har fuotten.
Dat wie it skema sa wat wol, tocht se faak.
As de pine har de baas waard,
woe tante Greta har op bêd
mei gleone krûken en kamilletee.
En dan holp “ús Riet” tante by ’t wurk.
Flier fage diene wy… yn ’40–’45!
Tante die de “fretpot”.
Sa neamde Anke dat,
as tante Greta wer op ’t stoaltsje
by it platte kacheltsje siet yn ’e koken,
de brij te rieden.
En derby neurieden wy de lieten faak.
Har tinzen wiene by har mem en suster,
dy’t fia Westerbork nei Auschwitz ôffierd wiene.
Drama’s —
op sakelike toan ferteld,
om’t de oare toan net lije koe…!
(Moast Anke dan fan tante opdrinke.
Anke moast. Tante Greta wie baas!)

Oer tante Fine,
dy’t mei Julia en Benno ûnderdukt wie yn in tinte.
Wol wie it dêr slim kâld west, foar har,
en wie it bloed har hast besjurre yn ’e lea,
doe’t se de kaai yn ’t slot dwaan hearde.
Mar it wie goed folk.
En tsjin seizen — ein fan de spertijd —
wie dat dan.
Doe ried men mei harren yn ’e glezen wein,
mei in Fries der foar, nei Bontebok.
Fan alles wat tante Fine en de bern
nea fan dreamd hiene,
belibben se no.
Ek Maurits, de âldste soan,
dy’t harren yn goede hannen spile hie,
hie nea tocht dat harren libben
sa’n libben fol fan wen wêze soe.
Restich ûnderdak by de Joadske Rie hiene se doe noch.
Mar it waard letter gefaarliker.
Sadwaande dûkten se ûnder.
Om’t der dan hjitte triennen falle soene.
En triennen skrieme —
dat koe men him net permittearje.

4
De iene nei de oare…
Fûgelfrij wiene hja earst al hielendal.
En de boeren yn Fryslân namen mar Joaden op,
krekt as yn Oerisel.
“Kun jij een aardappel maken?”
sei boer Feitsma tsjin in Joaden-jonkje
dy’t by harren wie yn ’e moffentiid,

troch de plysje út it doarp by him brocht,
nei folle hinne-wer-praterij.
De jonge woe wol wat dwaan.
Hy learde noch
en koe nei de besetting sa fierder leare.
Doe’t de binde fuort wie
en it jonkje al healwoeksen,
helle er it.

5
De boer wie der mei syn frou,
mar de plysjefrou wie der allinnich.
Har man wie wei rekke nei de besetting.
In slimme sykte hie him sloopt.
Sa binne der ek slûzen minsken
yn ’e konsintraasjekampen wei wurden.
Der allinne al.
Medyske fersoarging nihil!
En ôfbeule oant yn it maksimale.
In minske kin wat útstean,
mar der binne grinzen.
Sa wie it ek mei Cor fan de plysje gien.
It hert hie it opjûn.
Doe’t de Kanadezen der wiene,
wie de blydens en wite bôle mei sûkelade
te bot foar ferswakke jonges yn dat kamp.
Oerlibjenden kamen letter
de neibesteanden op besite.
De jonge dy’t by de plysje kaam,
sei dat men Cor noait slein hie.
Wol beroerd minne rommel,
op in seis vies, goar board —
om fan te spuien.
En dêr troch hiene hja it meast fan te lijen.
Al hie Cor wol altyd sein:
“Kop op, jong.
Troch dat bargefretten.
Dy bisten krije it iten noch yn in skjinnere
troch.
En hja grieme it smoarch.”
Sels barde it dat men it iten
yn ’e rommel goaide.
Mar ek dat hiene se Cor net oandien.
It wie syn hert dat it sitte liet.
Krekt as letter by trije fan syn famyljeleden.
“Deze hele vuile bende is de slachtoffers niet
waard geweest!”
skreau omke Anne.

En gelyk hie er.
Anke ferfeelde har ek.
Wêr bleau de help?
Oan froulju, bern,
dy’t sûnder man en heit fierder moasten?
En hoe’t der like gjin skot yn ’e help te
kommen.
Wa’t ûnwel Dútsk krommele hie…
efter it stikeltried.
“Stomme streken,” sei Anke, lulk.

7
Dat de underground in soadsje fan dy
ferrieders likwidearre hie.
“Oars wiene der fan ús ek noch guon snapt,”
sei se dan.
En se stampte op ’e grûn
as Jooh net sa hurd mei har iens wie.
Dy woe rêst hawwe.
“Waai yn ’e knoop mei jo rêst, man!”
sei hja soms.
Hja woe de boel wer opbouwe.
Der kaam wer ferf oer en keunstmest.
It fee weide wer op.
It gie wer better mei it jild.
“No, no,” sei Anke dan,
“moatte wy it rjocht mar op ’e strjitten
stroffelje litte?
Ek foar de goeien,
dy’t net yn ’e kip kwea dien hiene?”
En wêr binne de smearkezen?
“Sykje it mar ris út,” sei hja.
“Show, show, show.”
Krekt as mei de Frânske Revolúsje:
“kool, kool, allegear kool.”
“Freiheid, gelijkheid en broederschap —
liberté, égalité, fraternité,”
dat rôp de koalkeapman.
Sa fertelde se dat oan hear Broekstra,
en se lake der by.

8
Mar as Anke oan dizze binde yn Den Haag
tocht…
“Je soene yn ’e brân fleane,” sei hja dan.
Jooh die it swijen der mar ta.
Der koe Anke net by,
mei har hiele ferstân net.

De jûnsalige geast spile wer de boppetoan.
Koe ’t dy regearmannen wat skele?
Jild sjen woene hja.
Ferrieders lieten hja harren de hannen stopje.
De goeien net te nei sprutsen.
Earste wie der it deadsberjocht fan Cor.
Bergen te’n en no dit geklungel.
“Kinne dy kerrels dan net fris hâlde?” sei Anke.
“Nee,” sei omke Anne,
“se hawwe seagmoal yn ’e kop.”
Foar de jierren ’39 en no?
It gemoed skeat har fol.
Fan Jooh syn famylje wie der ien deasketten
op ’e trein.
Doe skeat de RAF op alles.
It libben wie net fleurich west doe.
Gie alles finansjeel wer better,
dank sei de Marshall-help.
Mar…

9
Men krige der gjin steatkunde wei.
’t Went, dêr siet Amearika sels sa slim om
ferlegen.
Der wie gegoai by de glezen ek oan ’e gong.
En oeral wie ’t yn geatter.
Radeloos, redeloos en reddeloos wie ’t oeral.
De tsjerken bleaunen fol.
Begearte wie der — nei God.
Dy’t allinnich betrouber wie.
De measten praten oer God.
Hja fregen Anke faak.
Hja sei:
“No lit wy mar net skynhillige ferhaaltsjes
fertelle.
God is der.
Mar soms liket it dat Hy sliept.
En mei it noch?
As wy it mei-inoar ferknalle,
mei Hy dan ek ris sliepen gean?
Ja dochs, wol net?”
Hja koene net oars
as mekoar gelyk jaan..

Uitleg: Dit stuk beschrijft hoe Anke en haar familie tijdens de oorlog Joden hielpen onderduiken, terwijl deportaties via Westerbork en Auschwitz doorgingen.
Het laat de angst, kou, honger en morele spanning zien, maar ook moed, praktische hulp en solidariteit op het Friese platteland.
Daarna verschuift het naar de nasleep: kampen, ziekte en sterfte (zoals Cor), teleurstelling over gebrekkige hulp en woede over onrecht.
Tot slot reflecteert Anke op politiek, wederopbouw en geloof — met de vraag waar God en gerechtigheid bleven na zoveel waanzin.

"Wem net! Die wie d'r al hiel op tsjin
mei [illegible] prakke," yn 't lân... hie 't
hja dit sa moai sizze koe.
En beppe: "Dêr hie Anke gjin geheimen
foar!" Al wie hja wol [illegible] dat
Anke joaden yn e hûs nimme soe.
"Dy, ûnderdûkers," sei hja den, tsjin
beppe. "Dea knipe woe 'k, se! Fimke, sei
yn Amsterdam, der goaiden de moffen
de lytse bern, ta de glêzen út, yn 'e
greate vrachtweinen. As 'k er wie,
naem ek dat bêrne goed mei! Under
de moffen harren eachen. Mei myn
eachen scoe 'k se deadje [illegible] dit.
Freeslik dat die Amsterdamse mens neat weagje
doarden. Beppe, wie 't sa at altyd, hâr iens
wol mei

3 L Lokkich hie Anke helpe [illegible]
pop berne wie, yn y?. Koom de [illegible]
gûd opgong en [illegible] Anke ek [illegible] te
[illegible]. Earst, 'n lytse [illegible] mar
al gau flot wie, helpe. Ek [illegible]
draeid. Anke [illegible] net mear foar om.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] help, [illegible] Rob, [illegible]
[illegible] Tonke die de
Fliersjes [illegible]
[illegible] Anke dat, [illegible]
[illegible]
[illegible]. En d'r by [illegible]
Hear [illegible], wiene by har mem en [illegible]
[illegible] Westerbork nei [illegible]
[illegible] op sakelike toan for

Held ont de oare 'kan, ... hie lije koe....!
[illegible] Jûl [illegible] Benno [illegible]
wie, yn 'e Tent." Wol, wie 't der slim kâld,
west, [illegible] wie 't bloed har hast [illegible]
yn 'e [illegible], doe 't hja di [illegible] 't slod [illegible] hearde
mar 't wie goed folk. En [illegible] Einde sjen
tiid," wie dat dan...! "Dit, ryd men mei harren
tsjin 'e glêzen [illegible] mei in Frisk der [illegible]
mei Bonbebok. Fan alles wist lanke Fine [illegible]
mei fen drome [illegible]... [illegible] hja, no!
Ek, Meyerts, de âldste soan, die 't harren yn
goede hannen [illegible], hie nea tocht
dat harren libbe [illegible]
[illegible] E. Fo [illegible] God..
Regtich ûnderdak [illegible]
hie 'r, doe noch [illegible] de letter
gefaerliker." Sadwaende dûkte [illegible]

4 De iene, nei d'oare... Fûgel frij, wiene hja
[illegible] hiden dal!
En de boeren yn Fryslân naemen mar joaden
op. Krekt, as yn Wrysel... Kun jij een aard
appel maken..? sei boer Feikema tsjin
'n joaden-jongkje dat 't by harren wie,
yn 'e moffetyd, troch de plysje [illegible]
doarp by him brocht. Mei [illegible]
en [illegible]... De jonge [illegible]
hwet dwaen... Hy learde noch hwet
In koe, mei de besetting [illegible]
leare...! Doe 't [illegible] hell'r
jongkje [illegible]. De boer, wie d'r
mei syn frou, maar de plysje

5 frou wier d'r allinnich. Har man
wie mei rekke, nei de besetting!
'n Slimme syktse, sloop [illegible]...
Sa binne der ek sloegen minsken, yn
'e concentratsje kampen, wei wilde,
Der allinnich al. Medische forsorging
Nihil!! En oa. beule tot yn maximo
'n Mins, kin hwet ûtsteanne, mar d'r binne
grinzen. Sa wie 't ek mei Gor fen de plysje
[illegible] 't Hert, hie 't oa wille litten. Doe 't de
Canadezen d'r wiene, wie de blydens
de wike bôle mei [illegible], to bot, foar forstân
[illegible] der yn dat kamp. Oerlibjen den [illegible]
Letter, de neibesteanden, 'n besiik bringen
De jonge die 't, by de plysje kaem, sei dat [illegible]
Gor [illegible] hie Wol, besweard [illegible]
rommel [illegible]

Vies, goar boarch! Om fen to spuien [illegible]
En [illegible] troch hiene hja, dat meast harren to
lyen. Al hie Gor wol altyd sein: kop op jon
Troch dat [illegible]. [illegible]
't iten noch yn 'e skjinmetrog"!
En hja, [illegible] dat smoarch. Sels, barde it
dat [illegible] in finsenne, 't iten nei [illegible] yn 'e
rommel [illegible]. Mar, ek dat [illegible]
Gor net oandien. 't Wie syn herte dat [illegible]
te liet. Krekt as letter, [illegible] fen syn famyl
leden... Deze hele vuile bende [illegible]
000 den slachtoffers niet waard geweest, [illegible]
Omke [illegible]... [illegible], hier. Anke forfrege
har ek. Wer blieuw de help? Oan [illegible]
[illegible] 't sunder man en [illegible]. Fierder moast
En hoe [illegible] lytse gjin [illegible], yne help to [illegible]...
Hwa 't dwaen Dûts [illegible] hie...? Efter 't
stikelter. Stomme streken," sei Anke Lokkig

4 Tante Greta. Oant Anke d'r sa-parazeard oer waerd. Wylst hja har beide memmen, al sitten seach. Yn e beesterweine. Waar foar, wherta, sei hja den. En,,, sei hja den myn forstân stiet stil by safolle waanzin !!!!!!......

7 dat de underground in soadsje fen dû forrieders likwideard hie. Oars, wiene d'r fen ús ek nog guon snapt." sei se den; En stampte op 'e grûn. as Jook net sa hurd, het mei 'har fûns wie.... Die woe rêst hawwe. Waey yn e knoop mei jo rêst, man. Sei hja 'somtiids. Hy, woe de boel wer opbouwe. D'r kaem wer foar in kûnsttdong.' 't Fr. weidde wer op 't Gie, allegear wer better, mei 't jild. No, no," sei Anke den en fjirders din ? Het "rjocht mar op e stjitten skoffelje litte? Ik, foar dû goeien ? Dy 't net in kip kwea dien hiene," En, wer, binne de smeerkenen! Sykje 't mar es út, sei hja. Show show show. Krekt as mei de Fr. Rev. Kool kool allemaal kool. Freiheit gelykheid en Broederschap. Liberte; Egalite Fraternité. de rop fen de koalkeapmen. Sa fortelde 16 'n heer Broeksma dat m lake d'r bei.

8 Mar, as Anke oan 'e liezie tinde tocht yn de Hage ?!" "Je seoene yn e brân fleane," sei hja den Jook. Hie 't swije der mar hwet ta. Dêr koe Anke net by: Alhoewol har hiele forstân net. No, dêr! De Jan saly - geast Spyle hwer de boppeloan, Hoe koe 't dizze Regt Imannen opspylje ? Jild. Sjen woene hja straft forrieders lieten hja herin de hânnen stoppje. De goeien net to nei sprutse. Earst wie. dêr het deadsberjocht fen Cor! Bergen theim, en no dit geklungel." Kinne die kjirrels den net fiks halde ?" sei Anke. "Ne," sei Anke Anne! Se hawwe soegno al yn e kop. Foar de jiere 39 en no ? 't Gemoed skeat 'm foll.... Jook syn wie 'r in deaskelle op e train, twe skealde R.A.F. op alles.... Het libben, wie net fleurig west doe! Dêt wierne hja wol folslein iens. En no, gie alles financieël hwet better, dank sei de Marshall- help. Mar:...

9 men kuge d'r gjin Staat-kunde wei... Hwent dêr siet Amerika, sels sa slim om forlegen. De Staatsmân wier wei! Dêr, wier 't gegoai yn e glezen ek, oan e gong! En oeral, wie 't, 'n geëller!!.... Radeloas, redeloas en reddeloas, wie 't oeral! De tsjerken bliuwen fol. Begearte wied Nei God! Die 't allinnich Betrouwber wie...! De measten praten oer God. Hja fregen Anke sims faek Hja sei;,, no lit wy mar net skynhillige, fortaelsjes fortelle God, is er! Mar sims liket het dat Hy slapt En mei het noch ? As wy het mei elkoar forknalle, mei Hy den, ek es sliepen gean ? Ja, toch, wol, net ? Hja koene net oars den mekoar gelyk jaen.